

istinski znanstvenih, ocjenjuje objektivno postupke vodstva stranke, ništa ne prešućuje i nikoga ne brani, daje objektivnu sliku stanja. Ovo je važno istaknuti jer je stranka u četrdesetogodišnjem djelovanju imala uspone i padove. Njezine povijesni put bio je, istina, u najvećem dijelu uzlazan, no bilo je i padova koje autor ne prešućuje, ali im daje potrebno znanstveno objašnjenje. Prema tome povijesna slika stranke se ne idealizira, nego se prikazuje u istinskom svjetlu, bez uljepšavanja i glorifikacije.

Ovom knjigom Matković je prikazao cjelovitu povijest najjače hrvatske političke stranke u prvoj polovici XX. st. koja se, što smo već rekli, u uvjetima tzv. lažnog parlamentarizma (1918.-1929.) i šestosiječanjske diktature, pretvorila u sveopći hrvatski narodni pokret, okupivši u svom sastavu najveći dio hrvatskoga korpusa, uz čiju je pomoć željela riješiti hrvatsko pitanje u monarhističkoj Jugoslaviji. Ova nam knjiga dopunjuje veliku prazninu u našoj historiografiji i ispravlja dosad izrečene tvrdnje o toj stranci koje su nedovoljno objektivno, sputane indoktrinacijom, netočno utvrđivale neke odluke njezinog vodstva. Knjiga će sigurno privući čitatelje, jer je Matkovićev stil izražavanja jednostavan i razumljiv. Njegove su rečenice lapidarne i svakom razumljive. Znanstvenicima će biti putokaz za daljnja istraživanja. Po mome mišljenju ta bi dopuna dobro došla u daljnjem istraživanju odnosa u vodstvu stranke pod Mačekovim vodstvom nakon 1934. godine, kao i djelatnosti članova HSS-a u poduzimanju samostalnih akcija u pružanju otpora okupatoru te njihovo povezivanje sa saveznicima (aktivnosti Josipa Blažaka u Moslavini i drugo). Isto se može reći i za djelatnost božidara Magovca na partizanskom području, koji je preko lista *Slobodni dom* htio oživiti djelatnost HSS-a suprotstavljajući se Hebrangovim staljinističkim postupcima prema tim njegovim namjerama.

Knjiga sadrži mnoge fotografije (crno-bijele), neke od njih se prvi puta objavljuju. Jedino su povijesni zemljovidi grafički loši. Preuzeti su iz atlasa Ljube Bobana *Granice Hrvatske* koje su tiskane u boji. Da se izdavač potrudio izraditi nove predloške efekt bi bio potpuniji, odnosno mogli su se zemljovidi tiskati u boji kao i u Bobanovu atlasu. Tada bi dojam bio puno bolji.

Franko Mirošević

Vatikanski dokumenti o đakovačkoj i srijemskoj biskupiji u 17. i 18. st., Fontes, br. 4, 1.-550. te Kršćanska sadašnjost, biblioteka *Monumenta croatica Vaticana*, knj. 2.

U izdanju Hrvatskoga državnog arhiva i Kršćanske sadašnjosti izdana je 1999. godine pola u časopisu *Fontes*, a pola u biblioteci *Monumenta croatica Vaticana* (knjiga 2). Ovo je prva knjiga gradiva koje su prikupili i obradili župnici Antun Devčić i pokojni Ilija Martinović, uz stručnu pomoć Andrije Lukinovića.

Objavljeno se gradivo nalazi u fondovima i serijama Tajnog vatikanskog arhiva. To su dokumenti o imenovanju biskupa u fondu Kongregacije konzistorija (Archivio consistoriale), u seriji procesa (Processus consistoriales), u fondu Apostolske datarije (Dataria Apostolica) u seriji Processus Datariae, te u fondu Bečke nuncijature (Nunciatura Viennensis) u seriji Processus canonici. Nadalje, objavljeni su i izvještaji o stanju u biskupijama iz fonda Sancta Congregatio concilii u seriji Relationes ad limina apostolorum te dokumenti iz fonda Secretaria brevium. U ovoj su knjizi objavljeni svi dokumenti pronađeni u Tajnom vatikanskom arhivu.

Nakon uvodne riječi uredništva, na desetak stranica župnik Devčić obavještava čitatelja o Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji u 17. i 18. st. te o arhivskim fondovima i serijama iz kojih je objavljeno arhivsko gradivo.

U prvom su dijelu knjige objavljeni dokumenti o istražnim postupcima prilikom imenovanja biskupa Đakovačke i Srijemske biskupije u 17. i 18. st., a u drugom izvještaji o stanju u biskupijama te korespondencija s vladarima i svjetovnjacima iz fondu Secretaria brevium.

Prvi je dio knjige podijeljen, prema institucijama koje su vršile istražne postupke, na tri djela: "Processus Consistoriales" (21.-172.), "Processus Datariae" (173.-194.) te "Processus canonici" (195.-352.).

Među istražnim postupcima objavljeni su i procesi biskupskim kandidatima koji nikada nisu postali biskupi, npr. Nikola Boythe, kandidat za srijemskog biskupa 1638. godine kojeg papa nije prihvatio, odnosno Petra Crnkovića, kandidata za bosanskog biskupa koji je umro prije nego je došla potvrda o imenovanju. Isto su tako objavljeni istražni postupci za dvojicu smederevskih biskupskih kandidata (o. Albert Rendić i fra Rafael Levaković). Proces i ove dvojice biskupskih kandidata objavljeni su jer je smederevski biskup nekoliko puta bio administrator ugarsko-hrvatske državne pod Osmanlijama te je imao jurisdikciju i na području Đakovačke i Srijemske biskupije.

Budući da su biskupske prisega, formula biskupske ispovijesti vjere, pitanja o stanju u biskupiji i biskupu istovjetne za sve biskupe, priređivač ih donosi na početku prvog poglavlja za sva tri poglavlja.

Processus consistoriales je serija u arhivu Kongregacije konzistorija koji je nastao djelovanjem Kardinalskog zbora i Zbora konzistorija. Iz ove su serije objavljeni procesi biskupima: Albertu Rendiću (1625.), Ivanu Tomku Mrnaviću, (1631.), Nikoli Boytheiju (1638.), Petru Jurjeviću (1655.), Nikoli Olovčiću-Ogramiću (1669.), Josipu Favinu (1703.), Petru Bakiću (1716.), Gabrijelu Patačiću (1729.), Ladislavu Szörenyju (1733.), Franji Thauszyju (1749.), Josipu Čolniću (1751.) te Ivanu Paxyju (1762.).

Processus Datariae nalazi se u fondu Apostolske datarije, a objavljeni su istražni postupci za biskupa Roberta Korlatmicića (1661.), Matiju Brnjakovića (1679.) te Beogradsku biskupiju (1729.).

Treći dio procesa (Processus canonici) nalazi se u arhivu bečke nuncijature koji je danas u Rimu. Ovdje su objelodanjeni procesi za biskupa Ladislava Deaky-ja (1623.), Grgura Nagyfalya (1625.), Tomu Mrnavića (1636.), Rafaela Levakovića (1637.), Andriju Franciscija (1652.), Ivana Keryja (1676.), Franju Janija (1696.), Petra Crnkovića (1702.), Jurja Patačića (1703.), Josipa Čolniću (1751.) te Antuna Mandića (1806.).

Drugi je dio knjige podijeljen na dva poglavlja. Prvo je poglavlje "Relatio ad limina" (353.-496.), a drugo "Secretaria brevium" (497.-507.).

U prvom poglavlju objavljeni su izvještaji o stanju u biskupiji u razdoblju od 1600. godine (biskup Franjo Baličević) do 1875. (biskup Josip Juraj Strossmayer).

Praksu podnošenja izvještaja uveo je papa Siksto V. u prosincu 1585. godine određivši da svi rezidencijalni biskupi moraju u točno određenom vremenskom redosljedu (ovisilo je to o udaljenosti biskupije od Rima - bosanski i srijemski biskupi svake četvrte godine) pohoditi grobove apostolskih prvaka, ponovno izraziti papi svoju pokornost i odanost te predati pismeni izvještaj o biskupiji.

Ovi su izvještaji vrlo važni jer svjedoče o vrlo živoj vezi između đakovačkog i srijemskog biskupa, odnosno đakovačko-srijemskog biskupa (od 1773. godine kada je došlo do ujedinjenja ovih dviju biskupija) i Svete Stolice. Sastavljači su, držeći se određenog obrasca, posebno poslije odredbe pape Benedikta XIII., donosili opis katedrale, biskupske rezidencije, kaptola i ostalih nadarbenika u sjedištu biskupije, sjemeništa i biskupskih nadarbina, podatke o župama, crkvama i kapelama, župnicima i drugim svećenicima, broju vjernika, njihovu materijalnom i moralnom stanju, političkoj vlasti, hereticima i raskolnicima, samostanima, samostanskoj stezi, odnosima vjernika i svjetovnog klera, sporovima i drugim događajima koji su mogli utjecati na crkvene prilike. Također, biskup je morao na-

vesti što je učinio u svezi s primjedbama Kongregacije na prošli izvještaj i opravdati se zašto nešto nije učinio.

Budući da je beogradski biskup Matej Benlić apostolski administrator biskupija u južnoj Ugarskoj, koje su bile pod osmanskom vlašću, s rezdencijom u Velikoj, uvršteni su i njegovi izvještaji o stanju u Beogradskoj biskupiji. Priređivači također donose i izvještaje dakovačko-srijemskih biskupa Mandića, Raffaya i Strossmayera.

U drugom poglavlju objavljene su breve (jedna vrsta papinskih isprava) koje se odnose na imenovanje beogradskog biskupa i administratora Luke Natalija. Ovi su dokumenti važni jer oslikavaju opće prilike u ovim krajevima neposredno nakon oslobođenja od osmanske vlasti.

Na kraju priređivači donose "Popis objavljenih dokumenata" (509.-514.), "Kazalo osoba (516.-530.), i mjesta" (531.-545.) te "In memoriam Iliji Martinoviću" (547.), drugom priređivaču.

Priređivači su se, pripremajući arhivsko gradivo za tisak, držali pravila koja su primijenjena u objavljenim publikacijama, nastojali da dokumenti budu "što vjerodostojniji i za istraživače tim pouzdaniji". Kratice su razrješavali bez oznaka za kratice, kako je to primijenjeno u drugim izdanjima arhivskog gradiva (npr. Codex diplomaticus, Acta comitialia, Zaključci Hrvatskog sabora, Hrvatske kraljevske konferencije, Povijesni spomenici grada Zagreba, Povijesni spomenici grada Varaždina i dr.). Također su označili trima točkama oštećena i nečitka mjesta u dokumentima, odnosno mjesta koja nisu uspjeli pročitati. Dokumenti su popraćeni registama.

Transkripciju dokumenata obavili su na fotokopijama, a ne na originalima zbog nemogućnosti dugotrajnog boravka u vatikanskim arhivima.

Ova je knjiga dokumenata vrlo značajan doprinos proučavanju povijesti Slavonije u 17. i 18. st., posebno izvještaji biskupa.

Milan Vrbanus

Josip BARBARIĆ - fra Miljenko HOLZLEITNER, *Pisma fra Luke Ibrišimovića zagrebačkim biskupima (1672.-1697.)*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2000., 364 str.

Knjiga pisama fra Luke Ibrišimovića zagrebačkim biskupima šesto je djelo objavljeno u sklopu Biblioteke Posegane, a u pripremi se nalazi još jedno djelo o fra Luki i njegovom dobu. Time će barem djelomično biti popunjena praznina od gotovo stotinu godina kako je izdano neko opsežnije djelo o najpoznatijem slavonskom franjevcu.¹ Požežani su njemu u čast 1998. godinu nazvali Lukinom godinom.

Zajedničkim radom J. Barbarića i fra M. Holtzleitnera sabrano je i prevedeno s latinskog jezika 79 pisama upućenih trojici zagrebačkih biskupa (Martinu Borkoviću, Aleksandaru Ignaciju Mikuliću i Stjepanu Selišćeviću) između 1672. i 1697. godine. Fra Holzleitner je pronašao Ibrišimovićeva pisma u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu, te u pismohrani Franjevačkog samostana u Požegi, fotokopirao ih i transkribirao, dok je J. Barbarić načinio

¹ Radoslav se Lopašić bavio fra Lukom krajem 19. i početkom 20. st. kada su nastala dva nezaobilazna djela za proučavanje Ibrišimovićeva doba. Vidi: R. Lopašić, *Dva hrvatska junaka - Marko Mesić i Luka Ibrišimović* (Zagreb, 1888.), te Lopašić, "Slavonski spomenici za XVII. vjek. Pisma iz Slavonije u XVII. vijeku (1633-1709.)", *Starine JAZU*, XXX, (1902.).